

Вікторія Павленко
ORCID: 0000-0002-8160-8629

ПОДАТКОВІ ПЛАТЕЖІ СЕЛЯН КИЇВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

TAX PAYMENTS OF PEASANTS OF THE KYIV PROVINCE IN THE XIX – EARLY XX CENTURIES

Проблеми оподаткування селянства Київської губернії наприкінці ХVІІІ – на початку ХХ ст. знайшли певне відображення в історіографії [2–3; 6–7; 9–14; 15]. У той же час дана наукова проблема, є однією із складних проблем у сучасній історіографії. Складність дослідження пов'язана із методологічними особливостями дослідження різних складових фінансової політики та специфікою джерельної бази.

Основну масу податкових надходжень до державної скарбниці Російської імперії забезпечували представники різних категорій селянства, у тому числі й з Наддніпрянської України [3-3, 6; 9; 12; 16]. На теренах Київської губернії основну масу селянства складали власницькі (кріпаки) та державні селяни, усі вони підлягали подушному оподаткуванню. Сутність якого полягала в тому, що воно «стягувалося у визначених законодавцем розмірах із ревільких душ, що числилися в сільських чи міських товариствах під час останнього перепису населення – ревізії, коли всі особи чоловічої статі податних станів вносилися до так званих «ревизских сказок»» [3, 127]. Окрім подушного, державні селяни Київщині відповідно до іменного указу Олександра І від 20 лютого 1812 року сплачували оброчну подать, яка також розраховувалася на подушній основі [6, 96]. Проте значна частина селян Київської губернії, як і інших губерній Правобережжя, платили цю подать, адже «державні селяни цих губерній, як правило, були зобов'язані відбувати панщину тимчасовим орендаторам. Казна одержувала не оброчні платежі селян, а орендну платню від осіб, які з публічних торгів отримували населені пункти в тимчасове користування» [6, 101].

Однією з проблем сплати податей було визначене законодавцем внесення податей асигнаціями та мідною монетою [21–22]. Дана норма значно посилювала фіскальний тиск, адже представники податних станів, для сплати податей змушені були обмінювати власні заощадження, які зазвичай робилися у срібній монеті [8], на мідні монети і відповідно втрачати частину таких заощаджень у процесі обміну. Нашим сучасникам це відомо на прикладі зберігання заощаджень у валюті, і втраті їхньої частки під час валюто-обмінних операцій. Загалом дана проблема через методологічні складнощі не отримала належного висвітлення в історіографії [1; 15]. Сплата податей у срібній монеті була узаконена 1839 р. [5] у процесі грошової реформи 1839 – 1843 рр. [4].

Після Селянської реформи 1861 р. селяни за отриману землю мали сплачувати викупні платежі, які також фактично стали ще одним прямим податком. Державні селяни Правобережжя згідно з указом 1867 р. мали сплачувати до державної скарбниці викупні платежі після завершення землевпорядних робіт (люстраційних актів), після того як ставали власниками землі. Проте необхідно зазначити, що в губерніях Правобережної України викупна операція для селян (поміщицьких і державних) була дещо легшою, аніж у других регіонах Наддніпрянської України, через загравання уряду із селянством після польського повстання 1863 р.

Реформи 60 – 80-х років ХІХ ст. торкнулися і оподаткування селян, так зокрема, 1885 р. було скасовано подушне, проте значно підвищилися ставки непрямих податків.

Також необхідно зазначити, що податкове навантаження на різні категорії селянства Київської губернії залежало не лише від ставок оподаткування, а й від інфляційних процесів у державі та реальної вартості рубля [18; 21].

Джерела та література

1. Годунова Л. В. Українські землі в податковій політиці Росії (XVIII–початок ХХ ст.): історіографія. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.06. Кіровоград, 2015. 237 с.
2. Гуржій О.І., Орлик В.М. Оподаткування сільського населення України (XVII – середина ХІХ ст.) [монографія]. Черкаси: Ант, 2011. 196 с.
3. Гуржій О., Орлик В. Селяни України та їх оподаткування в ХVІІ - середині ХІХ ст. – Біла Церква, 2012. – 278 с.
4. О новой медной монете на серебро: Именной указ, данный Сенату, опубликованный 9 октября 1840 г. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2. Т.15. Отд.1. №13757. С.550.
5. О переложении на серебро разных податей и сборов: Именной указ, данный Сенату, опубликованный 19 ноября, 9 ноября 1839 г. Полное собрание законов Российской империи. Собрание 2. Т.14. Отд.1. №12867. С.839–840.
6. Орлик В. М. Державні селяни в податковій політиці Російської імперії в кінці ХVІІІ – середині ХІХ ст. (на матеріалах українських губерній). Український історичний журнал. 2007. 1. С. 94-104.
7. Орлик В. М. Державні фінанси Російської імперії першої половини ХІХ ст.: стан та основні тенденції. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. 2011. Вип. 30. С. 96-108.
8. Орлик В.М., Павленко В.О. Грошовий вимір господарства українського селянства в середині ХІХ ст. (на матеріалах села Мліїв, Черкаського повіту Київської губернії). Український селянин. 2020. Вип.24. С.42-48.
9. Орлик В. М. Регіональні особливості податкової політики уряду російської імперії в дореформений період: проблеми методології

- дослідження. Гуржіївські історичні читання. 2011. Вип. 4. С. 281-283.
10. Орлик В. Податковий тиск на торгівельно-промислове населення Російської імперії та реформа Єгора Канкріна 1824 р. Вісник податкової служби України. 2008. Вип.9. С.74-76.
 11. Орлик В.М. До питання фінансового стану українських губерній у другій чверті ХІХ ст. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. Вип.2. Ч.ІІ. С.45–48.
 12. Орлик В.М. Єгор Канкрін і фіскальна політика Російської імперії в Правобережній Україні в другій чверті ХІХ ст. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць: У 2-х частинах*. К.: НАН України, Інститут історії України.2006. Число 13. Част.2. С.97-110.
 13. Орлик В.М. Податкова політика Російської імперії в Україні в дореформений період. Кіровоград, 2007. 631 с.
 14. Орлик В.М. Податкові органи Російської імперії в Україні (історіографія проблеми). Український історичний журнал. 2005. № 4. С. 190-199.
 15. Орлик В.М. Проблеми історії податкової політики Російської імперії в українському селі кінця ХVІІІ – початку ХХ ст. в “аграрній” історіографії. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Випуск 27. К.: Інститут історії НАН України, 2004. С.224-239.
 16. Орлик В.М. Селянство України у фіскальній політиці імперій Романових і Габсбургів. Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст. Вип.ХІІІ. Київ.: Ін-т історії України НАН України, 2007. С.83-86.
 17. Орлик В.М. Фінансова політика Російської імперії в українських губерніях у ХІХ ст. (історіографія проблеми). *Проблеми історії України ХІХ – початку ХХ ст*. Вип.ХІ. Київ.: Ін-т історії України НАН України, 2006. С. 85-95.
 18. Орлик С.В. Вплив фінансових реформ на курс рубля у 60-х роках ХІХ століття в Російській імперії. *Наукові записки з української історії : зб. наук. статей*. Вип.33. 2013. С. 259–262.
 19. Орлик С.В. Еволюція системи оподаткування нерухомого майна в Російській імперії наприкінці ХVІІІ – початку ХХ ст. (на матеріалах українських губерній). : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01. Кіровоград, 2012. с.
 20. Орлик С.В. Розмінні марки та казначейські знаки у грошовому обігу в Україні в період Першої світової війни. *Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Збірка наукових праць*. К.: Інститут історії України, 2015. Число 26–27. С. 141–148.
 21. Потильчак О. Знахідка монет ХVІІІ століття з Литвинівки Вишгородського району на Київщині. *Український нумізматичний щорічник*, 1, 2017. С.108-121.
 22. Потильчак О. Мідна російська монета у грошовому обігу Правобережної України у ХVІІІ ст. (на матеріалах нумізматичних знахідок 2017 року з

*Тези доповідей II Міжнародної наукової конференції «Історія, археологія, інформаційна, бібліотечна та архівна справа: актуальні проблеми науки та освіти»,
13 – 14 травня 2021 р*

Трушків на Білоцерківщині). *Український нумізматичний щорічник*, 2, 2018. С.119-131. <https://doi.org/10.31470/2616-6275-2018-2-119-131>.